

РЕЦЕНЗИЯ

за присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР“ в професионално направление
3.3. Политически науки, шифър 05.11.02 (Политология)

на **Темиртай Римтаевич Избагин**

за дисертационен труд на тема:

**„Геополитическа ориентация и двустранни отношения: срещат ли се цивилизациите?
(на примера на казахстанско-българските отношения 1992 – 2012 г.)**

РЕЦЕНЗЕНТ: доц. д-р Йордан Дойков, на основание заповед на ректора на СУ „Св. Климента Охридски“ № /2015 г. определен за член на жури

Представеният за обсъждане труд е в обем от 237 стандартни страници, структуриран в увод, основна част (включваща 5 глави), заключение, приложение, литература. Цитираните литературни източници са представителни и релевантни на обсъжданата проблематика.

Работата е посветена на безспорно актуална тема – изследването на двустранните отношения между Казахстан и България в периода 1992-2012 г. в контекста на техните геополитически ориентации. Изхожда се от въпросът - възможно ли е развитието на взаимноизгодни двустранни междудържавни отношения в контекста на различен геополитически избор? Още през 90-те години на миналия век започнаха процеси и институционализация на междудържавните отношения на двете страни в определен геополитически контекст и се декларира ориентацията към установяване на тези отношения в съответната регулаторна рамка.

В лицето на Казахстан и България, като фактически наложил се модел на междудържавно взаимодействие, се търси онзи пример на международни отношения, който създава устойчивостта на взаимното сътрудничество при различен геополитически избор.

Обикновено в литературата по международни отношения се приема, че геополитическите различия между отделните страни намира израз в различен тип политика, която пряко влияе на взаимоотношенията им – по-скоро във възпрепятстващ план, отколкото в стимулиращ такъв. Реализираният геополитически избор се основава на увереността на държавата, че нейните национални интереси ще бъдат отстоявани по възможно най-оптимален начин. Същевременно, подобен избор предполага съобразяване със съответни съюзни договорености в неговите рамки, които в определена степен се различават и

разминават с тези на друга държава. Тя, последната е подвластна на същият алгоритъм. Това с особена сила важи за страни като Казахстан и България, които реализират свой геополитически избор, който се детерминира от водеща, световна сила, която неминуемо оказва своето влияние върху националните им политики. Но с основание, авторът на труда представя своето виждане, че дори и в такъв диапазон постигането на взаимноизгодно сътрудничество е възможно, въпреки институционалните рамки, дисциплиниращи техните политики. Това е така, защото независимо от доминацията на определена сила в нейната геополитическа зона на влияние, неизбежно е наличието на своеобразен свободен периметър, който е достатъчното необходимо условие за развитието на дувстрани ползотворни отношения между държави с различни геополитически ориентации.

Уводът е изключително добре структуриран, така той дава ясна представа за 1) теоретическите изходни предпоставки, на които стъпва анализът на геополитическата ориентация и двустранните отношения и, 2) методологическия апарат, с който се прави анализът. Предметът на изследването е установяването и развитието на казахстанско-българските отношения в периода 1992–2012 г., разгледани в контекста на принадлежност към различна цивилизационна среда и на различен геополитически избор.

Целта на изследването е да се разкрие същността и структурата на политическото решение, отнасящо се до геополитическата ориентация на двете страни; да се обоснове логиката на развитие на политическите институции, концентриращи властови ресурси, позволяващи вземането на подобно решение; да се идентифицират, опишат и анализират двустранните отношения между две страни, споделящи, до известна степен, общо минало, но направили различен геополитически избор. Основополагащо за логиката на целия труд е понятието „геостратегия”. То придава смисъл на авторовото намерение да намери онова средно равнище на анализ, на което геополитическата ориентация придобива „плът и кръв” като политическо взаимодействие на националните интереси на двете държави на международната арена. От такава позиция авторът интерпретира същността на междудържавните отношения като основополагащи във взаимодействието на страните помежду им. Ценното на работата е, че авторът търси да обоснове комплекса от геополитическите обстоятелства, които влияят на оптималността на реализацията на националните интереси. Тези геополитически обстоятелства се търсят, както от страна на насочеността на собствено национални интереси, т.е. това са обстоятелства, които се успоредяват с геополитическия избор, така и от страна на тези обстоятелства, които се определят от различията на автентичния национален интерес на страните и институционалната рамка на геополитическата ориентация. Сам авторът изяснява, че е трудно да се предприеме анализ едновременно и от двете страни, трябва да се прави

съпоставка, баланс между тях, като по този начин се очертае възможния ползотворен периметър на развитие на двустранните отношения. В случаят, изхождайки от идейните основания на евразийството и европеизма, авторът основателно поставя ударението върху съпоставянето на техните геополитически концепции и сравнително изследване на влиянието на геополитическата ориентация върху развитието на техните двустранни отношения. Експлицитно е формулиран централният изследователски въпрос, а именно, възможно ли е развитието на взаимноизгодни двустранни междудържавни отношения в контекста на различен геополитически избор? Сега вече, от такава позиция, авторът има основание да изведе своите основни задачи на анализа – 1) да се разкрие същността на отношенията между понятията геополитика, геостратегия, междудържавни отношения и цивилизации; 2) да се анализира геополитическата концепция за евразийството в руски и казахстански варианти и да се изследва реализирането на съвременната геополитическа ориентация на казахстанската държава; 3) да се анализират геополитическите измерения на европейската идея и да се изследва реализирането на съвременната геополитическа ориентация на българската държава; 4) да се изследва установяването, развитието, структурата и характера на казахстанско-българските отношения в периода 1992 – 2012 г.

В 1 глава се представят теоретични постановки и методологически аспекти за понятията геополитика, геостратегия, междудържавни (двустранни) отношения, цивилизации. Целта на докторанта не е да се разработят нови теоретични положения за геополитика, геостратегия, междудържавни (двустранни) отношения, цивилизации. В това отношение в дисертацията има препратки към известни изследвания и разработки у нас и по света. За автора е достатъчно тези теоретични положения да се дефинират чрез тяхната взаимовръзка, чийто геополитически смисъл е в разбирането на глобалните, регионалните и локалните политически процеси. Вътрешносъдържателният аспект на геополитиката се определя като политическа конструкция изводима от политикогеографските идеи, отчитащи териториалния и демографски ресурс на държавата. Нещо повече, тяхното отчитане е фундаментът за формирането на националния интерес, който дефинитивно е разбран като геополитически и чиято субектност безвъпросно е държавна. По-нататък, от с. 53 и следващи, авторът подробно говори за понятието „геостратегия” като рамка на практическо приложение на различните геополитически теории. Особено внимание заслужават мислите на докторанта за междудържавните отношения като основополагащи във взаимодействието на страните помежду им. Представят се понятието за цивилизация и основни концепции, формулирани от известни мислители. Тук, с. 65-66, авторът за нуждите на настоящото си изследване възприема идеите на концепцията за културната иконография на Ж. Готман. От позициите на цивилизационния подход, тя се стреми да обвърже в една цялост политика и култура.

Концепцията има претенцията да предложи управление на геополитическите процеси и наличните рискове при сблъсъка на различните идентичности.

След излагането на понятийната рамка и теоретико-методологическия апарат в уводът и първата глава, авторът пристъпва към анализ на евразийството и геополитическата ориентация на Казахстан. Съответната глава почива на изследване на идеологическата, геополитическата, историческата и културната конструкция, отразяваща особената ситуация на Казахстан като намиращ се между Европа и Азия. Става дума за генезиса и развитието на това философско и политическо движение - евразийството, на неговите основни идеи в Русия – родината на тази геополитическа идеология. Този авторов подход проследява спецификите и различията в идеите на класическото и новото евразийство. Така разбираемо, евразийството е по-скоро геополитическа концепция, която може да характеризира еволюциите на националните идеи на държави – географски разположени на два континента, както на Казахстан, така и на голямата Русия. Другият подход към евразийството е като чисто национален, казахстански теоретичен конструкт – въплътен в концепцията на Назарбаев за Евразийския съюз. За мен, от основно методологическо значение за чистота на анализа на евразийството е съпоставянето, в смисъл, разграничаването, на руското евразийство, от една страна и казахстанското евразийство, от друга. Според мен, авторът трябва експлицитно да се произнесе в какви отчетливи измерения се отграничават тези два национални варианти на това геополитическо схващане. По-нататък, докторантът извежда логически коректно геостратегическата ориентация на Казахстан, както и формирането на съвременната политическа система на Казахстан – след обявяването на независимостта на страната, последваща разпада на СССР.

Центърът на работата е в глави 3, 4 и 5, където се анализират геополитическата ориентация на Казахстан в два ключови аспекта – сферата на сигурността и икономическото сътрудничество, от една страна и самото развитие на казахстанско-българските отношения в периода 1992 – 2012 г. Тези глави правят силно впечатление на четящия с богатото познание на процесите и фактологията, логиката и последователността на анализа. Вероятно, тук не е без значение и професионалната дейност на докторанта, който очевидно се „чувства в свои води“, метафорично казано. Започва се с изследване на формите на регионална интеграция на Казахстан в сферата на сигурността и възможностите за сътрудничество в рамките на общото членство в ОССЕ. Авторът търси основните предизвикателства пред безопасността в Азия като акцентира на институционалните решения по тях в рамките на ОДКС, СВМДА и ШОС. Това дава възможности за сравнимост на функционалната резултативност на тези институции. При културната вграденост в тях на различни подходи, интерес представляват полетата на тяхната припокритост, отколкото на различност. Авторът възприема

различността на тези измерения. Същевременно, въпросът ми е: какви са аргументите и защо са предпочетени именно тези три организации. В глава 4 се прави анализ по същество на връзката на геополитическата ориентация и икономическото сътрудничество, характеризирани от 1) Евразийската икономическа общност, 2) Митническият съюз; 3) единното икономическо пространство; 4) Евразийският икономически съюз. Според мен, тук авторът следва по-ясно да представи разграничението между тези институционални образувания. Това разграничение следва да се направи в съдържателен и функционален аспект. В 5 глава се анализира развитието на казахстанско-българските отношения в периода 1992 – 2012 г. По същество става дума за изследване на 1) теоретичните фундаменти за изграждане на казахстанско-българските отношения от методологическите основания на Стратегията за радикално обновяване на глобалната общност и партньорство между цивилизациите на Нурсултан Назарбаев и Държавна програма „Път към Европа” за периода 2009-2011 г.; 2) установяването на дипломатически отношения; 3) степента на развитие на политическите отношения; 4) адаптирането на междуведомствено сътрудничество, съобразно юридическите норми на Евр.С и ЕС; 5) степента на развитие на икономическите отношения; б) степента на развитие на културно-хуманитарното сътрудничество. Много добре е представена богатата фактология на двустранните отношения и логиката на тяхното развитие. Особено добро впечатление прави позитивният подход на автора към развитието и задълбочаването на тези отношения. Докторантът много добре обосновава и доказва работната си хипотеза, че „че промяната и изборът на различни геополитически алтернативи не оказва с необходимост негативно влияние на развитието на взаимно изгодни двустранни отношения” чрез установяване на следното: 1) въпреки общата си принадлежност към социалистическия свят, в началото на процеса на социална промяна и трансформация Казахстан и България направиха различен геополитически избор. Евразийството и европеизмът са теоретичните основи на техните ориентации; 2) геополитическият избор произтича от геостратегическо местоположение на страните и е израз на осъзнат национален интерес; 3) реалистичен вариант за геополитическата ориентация на Казахстан предполага избор между две геополитически алтернативи – евразийство и азиатство. Казахстанският избор е евразийство. Евразийството предполага реализация на националния интерес, отчитайки възможностите и предимствата на трансконтиненталното сътрудничество без да се загърбва нито европейският, нито азиатският вектори на развитие. Инструментализацията на казахстанския избор е участие в Евразийския съюз; 4) реалистичният избор за България беше членство в ЕС. Геополитическите алтернативи пред българската държава се оформи под влиянието на различни фактори, в това число и влиянията на руската, континентално-европейската и англо-американската геополитически доктрини. По отношение на основната

теза, разглеждаща влиянието на геополитическата ориентация върху развитието на двустранните отношения се установи, че: - казахстанското разбиране за евразийството се основава на схващането на Нурсултан Назарбаев, че радикалното обновление във всички сфери на обществения живот на страната е напълно осъществима, ако се основава на глобалното партньорство между цивилизациите; - геополитическата ориентация на Казахстан към участие в Евразийския съюз предполага активно взаимодействие и сътрудничество с Европейския съюз, което е предмет на Държавната програма „Път към Европа“; - България като член на Европейския съюз активно подкрепя и участва в разработването и реализирането на консолидираната позиция на държавите-членки на съюза, която е залегнала в документа „ЕС и Централна Азия – стратегия за ново партньорство“; - различните геополитически ориентации на Казахстан и България не пречат на намирането на зони на взаимен интерес и сътрудничество, които са обект на развитие и задълбочаване на основата на взаимната изгода (с. 212 - 213).

Дисертационният труд свидетелства за огромни, целенасочени и промислени усилия на автора. Позовавайки се на изключително богати източници, както и на своя богат и систематизиран опит в тази област, следвайки последователно избраната методология, докторантът е постигнал осезаем научен резултат, а именно, защитил е свое виждане за предизвикателствата, проблемите и перспективите на двустранните отношения в контекста на различен геополитически избор, направен съответно в полза на евразийството и европеизма. Ето защо така представеният дисертационен труд напълно подкрепя претенциите на автора за принос в областта на политологическия анализ на международните отношения.

Въз основа на горното изразявам категоричната си положителна оценка за този дисертационен труд. Бих искал убедено да препоръчам на уважаемите членове на научното жури да гласуват за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ на Темиртай Избастин в професионално направление 3.3. Политически науки, шифър 05.11.02 (Политология).

София,

17 юни 2015 г.

Рецензент: доц. д-р Йордан Дойков